

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020
©Автори публікацій, 2020

Коваль Ольга Миколаївна <i>Методика формування мовної особистості на уроках розвитку зв'язного мовлення в 10 класі</i>	37
Корольова Олена Вікторівна <i>Важливість формування словникового запасу студентів-іноземців у вивченні курсу «Ділова українська мова»</i>	39
Лісовська Юлія Анатоліївна <i>Фемінитиви в українській мові: соціолінгвістичне опитування</i>	41
Литвин Анна Геннадіївна <i>Трансформації прізвищ на ґрунті іншої мови</i>	45
Мацуцина Аліна Дмитрівна <i>Прецедентне ім'я як об'єкт мовної гри в політичному жаргоні</i>	51
Меделяєва Аліна Олександрівна <i>Структура макроконцепту «держава» в художньому дискурсі П. Загребельного</i>	52
Мусійко Світлана Віталіївна <i>Займенник як один із засобів інтимізації в поетичному мовленні Т.Г.Шевченка</i>	55
Нестерович Аліна Володимирівна <i>Нелітературні називання представників політикуму в сучасній українській мові (на матеріалі словників лексико-словотвірних інновацій А.Нелюби та Є. Редька)</i>	57
Ніфантьєва Тетяна Миколаївна <i>Метод вправ у формуванні мовних компетентностей учнів з порушенням мовленнєвого розвитку в 5 класі</i>	62
Сергієнко Богдана Борисівна <i>Гуцульські фонетичні діалектизми в романі Марії Ткачівської «Голос перепілки»</i>	64
Сергієнко Катерина Євгенівна <i>Синтаксичні засоби інтимізації та експресивності в поетичній збірці «Сад нетанучих скульптур» Ліни Костенко</i>	67
Титаренко Олена Андріївна <i>Емотивно-експресивний модус текстів Оксани Забужко: постановка лінгвістичної проблеми</i>	71

УДК 81'37

Нестерович Аліна Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. В. Щербакова

НЕЛІТЕРАТУРНІ НАЗИВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОЛІТИКУМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКІВ ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ А. НЕЛЮБИ ТА Є. РЕДЬКА)

Останні роки характеризуються посиленням використання стилістично зниженої лексики, яка опанувала не лише усне мовлення, а й – сферу публіцистики. Вона відображає мовні вподобання суспільства, що прагне в цих лексемах віднайти засоби влучної номінації явищ, а також бажання емоційно та експресивно на них відреагувати.

До лексичного складу будь-якої мови входить чимала кількість нелітературних одиниць, що відповідає базовим критеріям розмежування нормативної і ненормативної лексики, а також стилістичної стратифікації словника.

В. А. Хомяков зазначає: «Нестандартні елементи літературної мови мають певний комунікативний статус і мовну цінність перш за все як загальноприйняті експресивні засоби стилістично зниженої мови, що відображають в деякій мірі функціонально-стилістичне варіювання словникового складу національної мови. Ця варіативність відрізняється від варіативності арготизмів та жаргонізмів, оскільки основними ознаками експресивної лексики виступають загальноживаність та етико-стилістична зниженість, що має за мету створення певного стилістичного ефекту» [8: 35].

Настанова на експресивність часто мотивує мовця вдаватися до пошуку лексичних новотворів, способи творення яких є предметом наукового зацікавлення таких дослідників, як А. Нелюба, О. Кириченко, І. Галишин, В. Павлюк, О. Хруцова, Л. Туровська, І. Горбунова, Л. Ставицька, О. Єрмакова, Р. Розіна, М. Степаненко та ін.

Зважаючи на збільшення ролі неформальних елементів у мовленні, відсутність їхньої лексикографічної фіксації та науково-теоретичного обґрунтування, **актуальним** видається дослідження словотвірної поведінки експресивних новотворів, що дозволить визначити динаміку та перспективи розвитку мови в подальшому.

Нелітературні (експресивно-емоційні) номени представників українського політикуму стали **предметом** цієї розвідки.

Матеріалом вивчення є деривати, дібрані шляхом суцільної вибірки зі словників лексико-словотвірних інновацій (2012–2013, 2014, 2015–2016 рр.), укладених А. М. Нелюбою і Є. О. Редьком.

Мета статті полягає у встановленні структурно-семантичних особливостей дериватів-назв представників політикуму, що можна віднести до групи емоційно-експресивної лексики.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) з'ясувати семантичну та функціональну специфіку номенів представників політикуму
- 2) скласифікувати й структурувати неологізми тематичної групи;
- 3) проаналізувати стилістичні особливості новотворів на позначення політикуму.

Методи наукових досліджень

Дослідження ґрунтується на підході до мови як явища динамічного, що перебуває в постійному розвитку. Тому, досліджуючи мовні одиниці, беручи до уваги їхній зв'язок з сучасними реаліями, використовуємо такі методи: описовий, суцільної вибірки та структурного аналізу.

Основний матеріал досліджень з обґрунтуванням одержаних наукових результатів

Необхідно зазначити, що саме мова публіцистики характеризується використанням нелітературної нейтральної лексики, яка в різних контекстах може набувати додаткової конотації, стилістичного забарвлення.

На думку О. Д. Пономарева, основу словникового складу мови становить стилістично нейтральна лексика – «це слова, позбавлені будь-якого забарвлення й однаковою мірою використовуються у всіх функціональних стилях мови. У стилістичному відношенні така лексика є немаркованою, тобто позбавленою конотації. Вона є своєрідним фоном, на якому проявляється стилістична маркованість інших слів, які знаходяться з нейтральними словами у парадигматичних відношеннях. Нейтральна лексика може переходити до складу стилістично забарвленої, коли вживається у переносному значенні або у певній комунікативній ситуації набуваючи додаткового емоційно-експресивного забарвлення» [6: 36].

Аналізований матеріал засвідчив експресивні номени представників політикуму, утворені морфологічними і неморфологічним (лексико-семантичним) способами творення.

Тож, вважаємо, варто проаналізувати й порівняти продуктивність кожного з названих способів творення лексичних інновацій.

Зібраний нами фактичний матеріал – іменники на позначення осіб, які прямо чи опосередковано взяли участь у політичному житті України. Названі одиниці формують такі тематичні групи:

1) особа / особи, що є представником / представниками певної політичної партії / блоку / угруповання чи державної установи (**нашкраївець** [4: 118], **народоволець** [4: 117], **опоблоківець** [4: 126], **самопомічівець** [4: 163], **себатушка** [3: 177], **самооборонівець** [3: 176], **пеєривець** [3: 144], **опи** [3: 141], **солідарист** [3: 182]);

2) особа / особи, яка є представником / представниками певної мілітарної сили, що в певний спосіб впливала на політичне життя України (**айдарівець** [3: 9], **АТОвець** [3: 9], **беркутушка** [3: 27], **НОДівець** [3: 137], **правосекторівець** [3: 156], **укроп** [3: 197]);

3) особа / особи, що є прибічниками / прихильниками / послідовниками позиції / діяльності певного політичного / державного діяча (**путлерист**

[3: 167], **путлерівець** [3: 167], **путіноїд** [3: 165], **путінозавр** [3: 165], **петріанець** [3: 145], **гепівець** [3: 49], **кернесівець** [4: 82], **ляшкіст** [5: 84], **пропутінець** [4: 147]);

4) особа / особи, що є антиподами / опонентами позиції / діяльності певного політичного / державного діяча (**антиватник** [3: 13], **антиляшко**[4: 16], **антизахарченківець** [5: 12], **антикернес** [3: 15], **антиколомойщик** [3: 15], **антикучміст** [3: 15], **антипутінець** [5: 14]).

Перша група новотворів сформована лексемами, що утворені від іменникових основ суфіксальним, префіксальним способами, рідше – префіксально-суфіксальним.

Лексичні новотвори як носії системно-мовного оцінного змісту характеризуються індикаторами оцінки в лексикографічному тлумаченні.

Складні лексеми **нашкраївець** (особа-представник партії «Наш край») [4: 118], **народоволець** (особа, належна до «Волі народу» – депутатська група) [4: 117], **опоблоківець** (особа, належна до «Опоблоку» – Опозиційний блок – українська політична партія) [4: 126], **самопомічівець** (особа, належна до «Самопоміч» – українська партія) [4: 163] дають змогу висловити значення однією конструкцією, що відповідає синонімічному описовому сполученню слів. У словотворенні номенів бере участь суфікс **-ець**, за допомогою якого утворюються лексеми, що називають осіб за їхньою віднесеністю до громадського угруповання / політичного напрямку.

Іменники постали від негативно забарвлених основ і функціонують здебільшого в експресивному розмовному та публіцистичному стилях.

Семантична компактність зазначених вище складних одиниць забезпечує виконання не лише номінативної, а й – експресивно-оцінної, характерологічної функції.

Лексичні омоніми – **пеєрівець** (особа-учасник ПР (Партія регіонів)) [3: 144]; проросійська партія депутати партії намагалися створити сепаратистську українську республіку), **опи** (особа-учасник Опа («Опозиційний блок»)) [3: 141] – реалізують негативну оцінку, іронічну конотацію, ними досягається створення експресивності мовлення, його влучності, дотепності, іронічності чи навіть саркастичності.

Новотвір **себатушка** (тітушка з «Себату» (кримськотатарська громадська організація)) [3: 177] постав унаслідок словотвірного контамінування, яке полягає в утворенні нового номена шляхом накладання словотвірних засобів. «Тітушки – збірна назва найманців, часто люмпенізованих кримінальних елементів, гопників, молодиків, у тому числі спортсменів, які використовувалися українською владою для застосування фізичної сили й участі в масових сутичках...» [7]). «Себат» виступав за співпрацю з колишньою владою Партії регіонів в Україні. Особливістю цього номена є негативне ставлення до тітушок й учасників організації, назву якої використовують не з метою співвіднесення з певними реаліями дійсності, а передусім для висміювання, зневаги.

Події 2013 – 2017 рр. в Україні спричинили творення нових слів, які містять соціально- та ідеологічно-оцінну інформацію. Лексеми, що належать

до другої тематичної групи, слугують назвами нових героїв, вони мають яскраво виражену позитивну конотацію: **айдарівець** (особа, пов'язана з «Айдаром» – український добровольчий батальйон) [3: 10], **правосекторівець** (особа-учасник «Правого сектора») [3: 156], **АТОвець** (особа-учасник АТО (антитерористична операція) [3: 20]. У словотворенні бере участь суфікс на позначення об'єкта, особи **-ець**. **Укрон** (ослівлення словосполучення український опір [3: 197], зневажливе називання українців, які підтримують нову владу й орієнтацію на ЄС у зовнішньополітичному курсі країни, термін має образливий характер).

Номінації, що мають яскраво виражену негативну семантику: **беркутушка** (берку[т + ті]тушка беркутівець-гітушка) [3: 27].

НОДівець (особа-член НОД (Национальное освободительное движение [3: 137] – російський політичний рух);

п'ятиколонівець (особа, належна до «п'ятої колони» [3: 168]. «"Пята колона" - назва підпільної агентури генерала Франко під час громадянської війни в Іспанії» [2]. На основі метафоризації за подібністю утворилося нове значення – «громадяни, які діють в інтересах третіх держав, проти влади своєї країни»);

Третя група представлена новотворами, що мотивовані ономастичною лексикою. Ці неологізми реалізують негативну соціальну оцінку і вживаються для іронічного найменування прихильника цих же політиків..

Широкий спектр моделей творення мають інновації прізвища «Путін»: **Путлерист** (особа-прихильник, прибічник Путлера [3: 167] – (Пут[ін + Гіт]лер – подібний за діями до Гітлера), **путлерівець** (особа-поплічник Путлера.) [3: 167], **путіноїд** (особа-прихильник, послідовник Путіна)[3: 165], **путінозавр** ([Путін + дин]озавр, особа-прихильник Путіна) [3: 165], **пропутінець** (особа, яка виступає за Путіна) [4: 147], у творченні цієї неолексеми бере участь префікс **про-**, що вживається в значенні односторонця, того, хто на боці кого-небудь.

У словотворенні таких номенів беруть участь суфікси на позначення особи: **-ець** та **-ист(-іст)**; **-оїд** – на позначення особи / істоти. Такі лексеми є негативно оцінними, орієнтованими на приниження об'єкта характеризування.

Новотвори – **гепівець** (прихильник, поплічник Гепи (прізвисько очільника Харкова Г. Кернеса, [3: 49] у період Євромайдану активно підтримував колишнього президента України В. Януковича та позитивно оцінював ідею федералізації країни) та **кернесівець** (прихильник Г. Кернеса – міський голова Харкова)[4: 82], **ляшкіст** (особа-прихильник, послідовник О. Ляшка – експедутата Верховної Ради) [5: 84] – не тільки називають осіб, а й демонструють авторське ставлення до них.

Четверта група характеризується номінаціями, що утворені за допомогою префікса **анти-**(значення заперечення того, що названо твірною основою).

Лексема **антиватник** (протилежне до ватник [3: 13] – метафоризоване переосмислення іменника «вата» із додаванням суфікса **-ник** –

«непатріотична й нерозумна людина») використовується на позначення світогляду людей, які все українське вважають неприйнятним і підтримують анексію частини території України.

Номені – *антиляшко* (протилежне до О. Ляшка (український політик) [4: 16]; проукраїнський лідер Радикальної партії), *антизахарченківець* (особа, яка проти В. Захарченка (очільник МВС України) [5: 12] – «український (після 2014 отримав російське громадянство) державний службовець, бізнесмен, колишній голова Державної податкової служби України (25 грудня 2010 — 7 листопада 2011) та міністр внутрішніх справ України (7 листопада 2011 — 21 лютого 2014); підозрюваний у злочинах проти людяності під час подій Євромайдану» [1]), *антикернес* (особа, протилежна до Г. Кернеса – очільник м. Харків) [3: 15], *антиколомоїцик* (особа, яка виступає проти І. Коломойського [3: 15] – проросійськи налаштований український олігарх і політичний діяч), *антипутінець* (особа, яка виступає проти політики В. Путіна [5: 14]) – засвідчують суспільне заперечення негативних рис характеру, особливостей поведінки, що пов'язані з образами цих політичних діячів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Аналіз фактичного матеріалу довів, що емоційно-експресивні назви представників сучасного українського політикуму – це передусім один із засобів відтворення об'єктивної дійсності та знань носіїв мови про цей період розвитку держави, який корелює із суб'єктивним осмисленням усіх подій і явищ.

Номені представників політикуму навіть поза мовленнєвим оточенням реалізують певну конотацію, зазвичай, негативну, і це дає нам підстави віднести проаналізовані назви до лексики емоційно-експресивної, такої, що порушує норми стилістичної нейтральності.

За допомогою експресивно лексики виробляється оцінне ставлення адресата інформації до певних подій, явищ без додаткового використання інших образних засобів. Заміна таких слів нейтральними відповідниками призвела б до простої констатації фактів.

Перспективи майбутніх досліджень із цієї теми пов'язані насамперед із подальшим виявленням лексичних інновацій в аспекті найменування представників політикуму та з'ясування причин виникнення; дослідженням особливостей деривації, а також зі встановленням чинників, які сприяють чи не сприяють входженню таких новотворів до загальнономовного узусу.

Література

1. **Захарченко** Віталій Юрійович. Вікіпедія: вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B9_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87&oldid=27008453. Дата публікації: 12. 01. 2020. Дата перегляду: 04. 05. 2020 2. **Історичний словник** термінів та понять з Історії України. URL: <https://histua.com/slovník/p/p-yata->

kolona 3. **Нелюба А.**, Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Словник. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с. 4. **Нелюба А.**, Редько Є. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 172 с. 5. **Нелюба А.**, Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник . Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с. 6. **Пономарів О. Д.** Стилістика сучасної української мови. Підручник. К.: Либідь, 1993, 248 с. 7. **Тітушки.** Вікіпедія: вільна енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A2%D1%96%D1%82%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B8&oldid=26854096> Дата публікації: 27. 12. 2020. Дата перегляду: 02. 05. 2020 8. **Хомяков В. А.** Введение в изучение основного компонента англ. просторечия. Вологда, 1971, 104 с.

Ніфантиєва Тетяна Миколаївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцін

МЕТОД ВПРАВ У ФОРМУВАННІ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ

Мовленнєве спілкування – важлива складова соціального буття дитини як суспільної істоти, а отже, відіграє важливу роль у її пізнавальному й особистісному розвитку. Найскладніші мовленнєві порушення зачіпають як фонетико-фонематичну, так і лексико-граматичну сторони мовлення, призводять до загального його недорозвинення – від відсутності мовлення або лепетного стану до розгорнутого мовлення, але з елементами фонетичного і лексико-граматичного недорозвинення[2].

Минулого року Міністерство освіти і науки України розробило й затвердило концепцію «Нової української школи», у якій кожен учитель умітиме працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Тому актуальності набуває розроблення методичних рекомендацій для роботи з учнями з особливими освітніми потребами, зокрема з дітьми з порушенням мовлення.

Метою нашої розвідки є розглянути особливості роботи з учнями з порушеннями мовленнєвого розвитку для формування мовних компетенцій, зокрема орфографічної грамотності.

У становленні та розвитку методики викладання орфографії, правописної культури учнів брали участь такі відомі вчені-методисти, як М. Баранов, М. Вашуленко, О. Караман, В. Мельничайко, М. Пентиліук, Л. Рожило, І. Хом'як, С. Чавдаров, І. Ющук, С. Яворська й ін.

Порушення мовлення може виступати як первинне (алалія, афазія, дизартрія, ринолалія тощо) або проявлятися у вигляді вторинних та третинних відхилень за первинних порушень (порушення слуху, зору, опорно-рухової системи, розумової діяльності тощо).Різноманітні мовленнєві